

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 16.

V Ljubljani, 31. avgusta 1892.

Letnik V.

Breskev „rdeča magdalenščica“.

Med starimi izkušenimi vrstami breskev zavzema „rdeča magdalenščica“ nedvomno eno prvih mest, zato jo smemo brez skrbi priporočati. Plod je primerno velik, navadno višji nego širok, ter ima temno-rdeče, na solčni strani celó črno-marogasto kožo s prav kratko dlako. Koščica je navadno neenakostрана, na obeh koncih okrogla in zgoraj rtasta. Meso je raztopljivo, belo, nekoliko rožnasto-rdeče, zelo sočno, finega okusa in se loči od koščice. Drevo raste krepko, ima dolge in močne veje ter je zaradi svoje trpežnosti in rodnosti priporočeno tudi za slabše lege. Vzgjajati se more kot prosto stoječe drevo, pa tudi kot brajda. Podoba 27. kaže obliko rdeče magdalenščice v prerezu.

Podoba 27.

Senice.

Gotovo najkoristnejši ptiči za vrtove in gozde so senice. One pokončavajo neštevilno množino škodljivih mrčesov. Posebno iščejo razne mrčesne zalege po drevju, kakor metuljnih jajčec, iz katerih bi se potem izlegle gosnice. V raznovrstnih lesovih žive raznovrstne senice. Nekatere se drže listnatega, druge pa iglastega drevja. Vse pa potrebujejo starih votlih dreves za valjenje in spanje. Samo repata senica dela gnezdo prosto na drevesih in v grmovju. Jeseni in po zimi, ko je bolj težko za hrano, se pa tako patančno ne drže svojih navad, in senice, ki bivajo v listnatih gozdih, zaidejo tudi v iglaste in narobe.

Senice so posebno koristne, ker pokončavajo škodljive mrčese že v kali, to je, ko so še v jajcih, ali pa v prvi mladosti, ko še niso naredili dosti škode. Senice pokončajo silno veliko mrčesov. Računa se, da vsaka umori na leto 200.000 do 300.000 mrčesov.

Senice se jako hitro plode, kajti dvakrat vale na leto in vselej po več mladičev. Kar čuditi se je, kako da morejo senice preživiti toliko mladičev. Taka plodovitost je pa potrebna, ker v hudih zimah pogine jako mnogo senic. Mraz jim ne škoduje, ker imajo gosto gorko perje. Nevarna jim je megla, katera vse drevje zmoči, da se potem pri premembni vremena naredi po vrhu poledica. Včasih pa pade moker sneg, kateri zmrzne po vejah. Vse to pa zakrije njim edino hrano po zimi, mrčesno zalego po vejah. Ne morejo ni videti ni vohati, kje je zalega. Vsled tega več senic pogine zaradi pomankanja hrane, posebno če neugodno vreme dalje traja ali se večkrat ponavlja.

Tako vreme je škodljivo edino senicam, nikakor pa ne mrčesni zalegi. Gosenice, bube in jajca leže tedne v najmokrejših tleh, da celo v vodi, pa le ne poginejo. Pa tudi najhujši mraz jim ne škoduje. Pri zmernem mrazu ne zmrznejo, pri hujšem pa zmrznejo, pa se v gorkejših dnevih zopet ožive. Le po leti so gosenice občutljive in poginejo od mokrote.

Nobeni drugi ptiči pa ne morejo pokončati toliko škodljivcev sadnega drevja, nego baš senice, ker se obešajo tudi po najtanjših vejah. Noben drug ptič ne zna tako poiskati metuljih jajec po brstih in majhnih gosenic po listji in cvetji. Zaradi tega pa ni smeti loviti senic in trgati njih gnezd, ker so naše največe dobrotnice.

Važnost sadjarstva.

(Iz govora gosp. nadučitelja J. Žirovnika v Dolinčicah na Koroškem.)

III.

Rekel sem, da je na Virtemberškem že tako udomačen mošt iz sadja, da ga mora skoraj vsak hišar imeti par polovnjakov. Če ne pridelal sadja doma, si ga kupi. Po moštu so ljudje zdravi in čvrsti, delavni, veseli in dobrega srca, da ni čuti nič o tistih nesrečnih pobjojih, ki se tako radi vršé po krajih, koder gospodarji žganje. Žganje res daje moči nekaj časa, a ko njegova moč poneha, postane človek truden in ni več prav sposoben za delo. Zato pa moramo kar le mogoče žganje izpodrivati z moštom. Ob moštu bodo naši delavci živahneje delali in torej tudi več podelali nego ob žganji. A tudi gospodar, ki ima svoj mošt v kleti, ga bo raje doma pil, nego se po gostilnah za drag denar dolgočasil, kar se velikokrat še dogaja. Ni mi pa treba posebe še poudarjati, da so otroci in posebno še žene najbolj veseli če so možje doma. Tako je vsa družinica zadovoljna, in zadovoljna družina tudi težave lažje prenaša, če jo že zadenejo. Sadni mošt ima pa sploh še jako veliko prihodnost. Lahko rečem, da se mu bo cena v 10 do 20 letih skoraj podvojila. Slišali ste že, kako po vinorodnih krajih gine vinska trta, ker jo razjeda trtna uš. Do danes še ne poznamo pomočka, s katerim bi mogli trtno uš uničiti. Sploh se pa kaže, da bo zoper njo najboljši pomoček ta, da bodo vinograde nekaj let zasajali z okopavnimi rastlinami, n. pr. z zeljem, peso, krompirjem in turščico in jim prav dobro gnojili. Po tem bi se čez leta zemlja zopet oživila in bi trta dajala zopet dobre dohodke. Toda tudi v tem slučaju ne bodo pridelali nikoli več toliko vina kakor so ga prej, ker vseh dosedanjih vinogradov ne bodo smeli naenkrat zasadiťi, nego bodo morali trtó vedno menjaviti z okopavnimi rastlinami, če bodo hoteli, da jim ne bo zopet takoj trtna uš za petami. A ljudi je pa vedno več na svetu, in če pogledate malo v gostilne, vidite, da so tudi veliko bolj žejni, nego so bili kedaj. Pijače mora torej več biti, nego je je bilo kedaj. Kje je pa vzeti? Na to se pa le to odgovoriti more: Sadni mošt bo moral gasiti našo žejo; on bo naša najbolj zdrava pijača. Zato bo pa tudi s časom sadje še veliko več vredno, nego je danes.

IV.

Sadno drevje je pa tudi neka družinska hranilnica. Mož, ki se rad ukvarja z oskrbovanjem drevja, ne bo ob svojih prostih urah posedal po gostilnah, ker ima na svojem vrtu najlepšo zabavo. Mislimo si moža kateregakoli stanu, ki ima veselje do drevja. Po storjenem vsakdanjem delu potrebuje počitka. Tega pa najde največ na vrtu med drevjem. Tu opazuje drevesno rast, tam nekaj priveže, tu zopet kaj odreže. Tu se najlepše odpočije. Sprijazni se pa tudi z božjo naravo ter si poblaži srce. Pregovor pa pravi, da „Jabolko ne pade daleč od drevesa“. Otroci bodo očeta posnemali ter ohranili mir in zadovoljnost v domači hiši, a jo prenesli tudi v druge. Iz svoje izkušnje vem, da se po končani šoli nikoli in nikjer nisem zabaval tako lepo, kakor med svojimi rožami in drevjem. Spomladi sem z veseljem opazoval, kako je jelo vse živahno odganjati, v majniku sem se veselil pisanega cvetja, po leti me je zanimalo, kako so se sadovi razvijali, a jeseni so se mi z dreves smehljale take hruške in jabolka, da so neverni ljudje mislili, da imam po drevesih navezane buče (kakeršne zaradi njihove lepe oblike po omarah postavljamo). Vidite, tako lepo zabavo ima marsikdo med svojim drevjem, in bi jo lahko imel vsakdo, če se z ljubeznijo poprime te stvari.

Dalje nam drevje dá jeseni veliko sadja za dom. Otroci se ga posebno veselí. Bog jim ga požegnaj! Saj zrelo sadje je za nje jako zdrava jed in precej zaleže. Da vidite, da res nekaj zaleže, naj vam povem to le. Leta 1886. so naši kmetje skupili lep denar za sadje. Leta 1888. je bila pa skoraj ravno tako dobra letina, a kupca ni bilo, ker so imeli Nemei sami dovolj sadja. Tedaj mi na jesen reče neki kmet: „E gospod! vedno priporočate, naj sadimo drevje, pa pogledjte, koliko je letos vredno! Kar gnoj se dela iz sadja, a zaleglo ne bo nič, ker ni kupca.“ Rekel sem mu, naj naredi mošt iz njega, ker sem vedel, da nima rad suhih ust. A potolažiti ga nisem mogel, ker ljudje le denar obrajtajo. Ravno tega leta je pa pobila tudi toča v naši fari, in naredila marsikteremu kmetu do 200 glđ. škode. Srečava se z ravno istim kmetom okoli svečnice. Tožil mi je, da ni kruha, ker je toča naredila toliko škode, a pristavil: Hvala Bogu, da je bilo le še sadja nekaj! Zdaj pa žena vsako jutro eno skledo jabolk speče za otroke, pa so odpravljani.“ Seveda sem ga prijel za besedo, ko mi je jeseni zabavljal, da sadje nič ne zaleže. In mož mi je pritrdil, da je sadje vendar le velika dobrotā.

V.

Ob dobrih letinah sadja tudi nekaj posušimo. Kuhano suho sadje je pa samo na sebi dobro, a z vodo se pa staro in mlado krepča o pletvi, košnji in žetvi.

Iz vsega tega lahko torej vidite, da sadje pri hiši veliko odvrne in je torej sadni vrt res nekaka domača hranilnica.

Poleg tega pa lepi nasadi lepšajo kraj. Če je v kraji, kjer ni gozdov, dovolj sadnega drevja, tedaj tudi vpliva na vremenske razmere. V krajih, kjer je le malo drevja, bodisi gozdnega ali sadnega, se vreme rado hitro izprevrže z gorkega v hladno ali narobe. Ob gozdu ni nikdar take vročine kakor na planem, a tudi takega mraza ni. Ob gozdu nikdar ni tacih naličov kakor na planem, a tudi take suše ne. Ravno tako ugodno pa upliva na vreme tudi obilno sadno drevje.

Toda ne bom vam dalje našteval dobrot sadnega drevja. Naj te zadostujejo. Saj jih tudi že uvidevajo države in dežele in zato priporočajo, podpirajo in snujejo šolske vrtove, po katerih naj bi otroci dobivali veselje do drevja in se ga učili umno oskrbovati. Verjemite, da je ravno od umnega oskrbovanja odvisen dober uspeh. Saj tudi pšenico čistimo, predno jo sejamo. Njivo ji dobro pognojimo, potem jo skrbno plevemo itd. Toda ni še dober uspeh zagotovljen, če posajenemu drevesu strežemo, nego gledati moramo, da dobimo tudi dobro vzgojeno drevo za

nasad, Kaj mi pomaga, če dobim v roke zamorjenega junčka, ki je bil pri kravi morebiti komaj štiri tedne mesto devet. Pitam ga in pitam, a kam mu pa hočem meso dejati, če nima razvitega koša? Ravno taka je s konji. Če konja začneš naprezati v težke vozove že z dvema letoma, gotovo ga zamoriš, in nikdar ti ne bo 300 gl. vreden, če se tudi na glavo postaviš. Taka je povsod. Vsaka stvar mora iz mladega biti dobro izrejena, če hočemo, da nam bo dala to, kar po pravici pričakujemo od nje. Zato pa moramo tudi z drevjem skrbno ravnati, če hočemo, da nam bo res dajalo lepih dohodkov.

Vrtnarske raznoterosti.

Salato si ohraniš nežno tudi ob hudi vročini, ako natrōsiš, kakor priporoča vrtnarski list „Flora“, okoli salatnih rastlin drobnega, starega in dobro razkrojenega gnoja. Ta naredi zemljo svežo in rahlo ter tudi ob enem gnoji, kadar prilivamo.

Mravlje se po sobah, vrtih in cvetličnjakih prav zanesljivo tako pokončajo: Veliko, v vodi namočeno gobo dobro ovijemo in jo toliko časa pustimo, da se posuši; vsled tega se ji luknjice zelo razprostrejo. Potresemo jo s stolčenim cukrom in položimo na tist kraj, kjer je največ mravelj. Ko se potem mravlje hitro po vseh luknjicah potaknejo, vzemimo naglo gobo in jo potopimo v vročo vodo. Potem jo zopet dobro izperimo, posušimo in v novič s cukrom potresimo in na kak kraj nastavimo mravljam.

Kako zabraniti, da sadje ne zvene prehitro. Posebno prezgodaj potrgano sadje kaj rado pusto zvene. Ako hočemo, da bodo na pr. jabolka prav lepa, ne uvela ostala do spomladi, zaviti jih moramo v papir in shraniti jih na suhem, kjer bi sicer v papir nezavita, če tudi zdrava, močno zvenila. Papir posrka iz sadja puhtečo vlago in ob enem zabranjuje preveliko izpuhtevanje. Sredstvo je lahko. —

Maldo zelenjad varuješ ptičev, ako položiš na gredo zajčjo ali kako drugo kožo. Vrabcí ne hodijo blizu, ker mislijo, da je koža maček. Ravno tako moreš tako kožo pritrditi na črešnjevo drevo. Na grahovo gredo položi kožo precej, kakor hitro se pokažejo prve kali.

Bolne rastline po loncih. Če se začno rastline po cvetličnih loncih osipati, tedaj so bolehné. To pa zato, ker so se pokvarile lastnate koreninice, in sicer vsled prepíčle hrane, prevelike mokrote, velike vročine, hudega mraza ali vsled česa drugega. Navadno prilijejo ob takih slučajih rastlini prav obilo gnojne vode. To je pa ravno slabo. Ako je kaka rastlina medla in kaže, da je bolna, tedaj naj se prst skoraj popolnoma posuši, potem pa vzemi rastlino s prstjo vred iz lonca, odkruši zunanjo prst od kepe in vsadi rastlino v nov lonec ali pa v starega, katerega pa moraš dobro izprati. V lonec pa deni sveže prsti. Nove prsti bodi okoli kepe le za kaka dva prsta na debelo, zato izberi primerno velik lonec. Kadar si uže presadil, prilij dobro, a potem ne prilivaj poprej, dokler ni rastlina pričela rasti, ali pa dokler se prst ni popolnoma posušila.

Fižol soja je posebno priporočati, ker je jako rodoviten in tečen, pa mu tudi pomladanski in jesenski mraz ne škoduje. Na njivi, na kateri je posajen ta fižol, tudi plevel ne raste. Za zemljo tudi ta fižol ni izbirčen. Iz njegove moke se da peči dober kruh. Ta fižol prodaja v vsaki množini Ernest Bachtzen v Pragi.